

DE ONTWIKKELING VAN HET STEDELIJKE LOOP- EN WANDELNETWERK

Handboek voor professionals

Welkom in de wereld van de voetganger

Titel rapport

De ontwikkeling van het stedelijk loop- en wandelnetwerk

Datum publicatie

December 2022

Auteur

Dennis van Sluijs (Goudappel)

Met medewerking van

Houkje Hibma (gemeente Amersfoort), Marieke van Brussel
(gemeente Zwolle) en Martine de Vaan (City Deal Ruimte voor Lopen)

Status

Versie 3.0

© Voorpagina: P. Schmid

© Copyright Goudappel BV

Goudappel
MOBILITEIT BEWEEGT ONS

Samenvatting

De voetganger voorop in de openbare ruimte: de voordelen in beeld

De voetganger komt de laatste jaren steeds meer onder de aandacht bij stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers. Echter ontbreken er nog altijd handvatten voor deze doelgroep om de wandelmotieven van de voetganger goed te faciliteren op het wandelnetwerk en in de openbare ruimte. Het doel van dit handboek is om bij te dragen aan het verbeteren van de huidige loop- en wandelroutes, naar kwalitatief hoogwaardige loop- en wandelroutes voor iedere individuele voetganger. Waardoor de baten van de voetganger optimaal benut worden.

De baten uit zich vooral in de verbetering van:

- *de bereikbaarheid voor ieder individu;*
- *de gezondheid van het individu;*
- *de maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie;*
- *de sociale gelijkheid op straat;*
- *de economische vitaliteit;*
- *de (sociale/indirecte) veiligheid op straat;*
- *omgevingsaspecten, zoals meer ruimte voor groen en minder uitlaatgassen.*

‘De voetganger’ bestaat niet: doelgroepen, eisen en wensen

‘De voetganger’ bestaat niet, want elke voetganger heeft andere behoeften en eisen tijdens het lopen. Niet alleen vanuit de behoeften en eisen, maar ook vanuit het motief en de persoonlijke eigenschappen zijn verschillende typen voetgangers te onderscheiden.

Om te kunnen toetsen welke typen voetgangers dezelfde behoeften en eisen hebben, is er voor elk type voetganger bepaald welke omgevingskenmerken op de loop- en wandelroute aanwezig moeten zijn. Elk omgevingskenmerk beïnvloedt de beleving van een bepaald type voetganger.

De opbouw van het stedelijke loop- en wandelnetwerk

Op basis van de verschillende typen voetgangers en de behoeften en eisen per type voetganger, is de structuur van het stedelijke loop- en wandelnetwerk opgesteld. Het stedelijke loop- en wandelnetwerk kent in deze structuur drie soorten netwerken en vijf soorten zones:

- *Hoogwaardig toegankelijke loop- en wandelnetwerk (plus);*
- *Groene loop- en wandelnetwerk (groen);*
- *Makkelijke, snelle en toegankelijke loop- en wandelnetwerk (basis);*
- *Centrumzone;*
- *Speelzone;*
- *Schoolzone;*
- *Rustzone;*
- *Zorgzone.*

Het stappenplan

Het uitgangspunt is dat elke stad of dorp stedelijke loop- en wandelroutes heeft. Via deze routes zouden de zones ontsloten moeten worden. Op basis van de combinatie tussen routes en zones ontstaat een loop- en wandelnetwerk.

Het toepassen van het stedelijke loop- en wandelnetwerk kan plaatsvinden op basis van het vijf basisstappen:

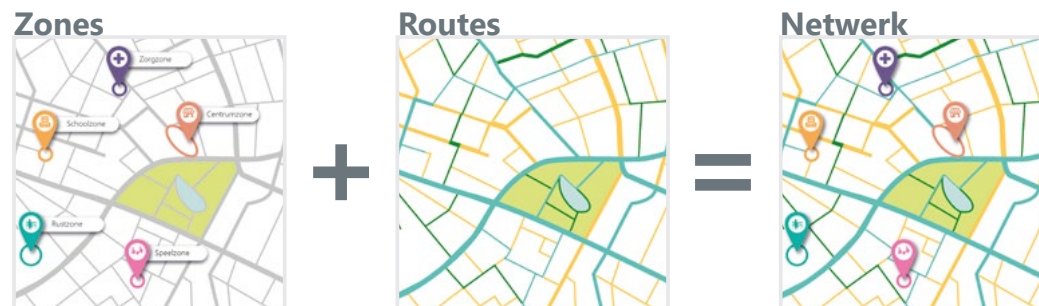
Stap 1: het basisnetwerk

Stap 2: bepaal de zones

Stap 3: ontwerp het plusnetwerk

Stap 4: ontwerp het groennetwerk

Stap 5: maak het stedelijke loop- en wandelnetwerk compleet

**“Als ik niet
zelfstandig
kan lopen in
de openbare
ruimte, dan
voel ik me echt
invalid.”**

Cleo – Lopend met een rollator

Inhoudsopgave

1. Inleiding	8	4. Stedelijke loop- en wandelroutes en -zones	34
1.1 Aanleiding	9	4.1 Centrumzone	38
1.2 Doelstelling	10	4.2 Speelzone	40
1.3 Dankwoord	13	4.3 Schoolzone	42
1.4 Leeswijzer	13	4.4 Rustzone	44
		4.5 Zorgzone	46
2. Inzicht in de voetganger	16	4.6 Makkelijke, snelle en toegankelijke stedelijke loop- en wandelroute	50
2.1 De totstandkoming van de structuur van het stedelijke loop- en wandelnetwerk	17	4.7 Hoogwaardige toegankelijke stedelijke loop- en wandelroute	52
2.2 Onderdeel 1: categorieën voetgangers	18	4.8 Groene stedelijke loop- en wandelroute	54
2.3 Onderdeel 2: omgevingskenmerken	20		
2.4 Onderdeel 3: startlocaties	22	B. Bronvermelding en bijlage	56
2.5 Onderdeel 4: voetgangersbehoeftepiramide	25	B.1 Bronvermelding	57
3. De samenhang tussen de routes en zones	26	B.2 Onderzoeksrapportage	58
3.1 Basisgedachten	27	B.3 Voetgangersbehoeften	59
3.2 Van stadsniveau tot straatniveau	32		

**“Alles is op
loopafstand,
als je maar
genoeg tijd
hebt.”**

Steven Wright - Stand-up comedian

Inleiding

Ondanks het feit dat de voetganger in de Nederlandse steden steeds belangrijker wordt en vaker verschijnt op de agenda's van de rijksoverheid, de provincies, en gemeenten, ontbreekt er toepasbare informatie voor stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers. Er zijn onvoldoende handvatten beschikbaar om de wandelmotieven van de voetganger goed te faciliteren op het wandelnetwerk en in de openbare ruimte. Dit gaat ten kosten van de leefbaarheid en bereikbaarheid van steden en dorpen.

Het ontbreken van handvatten is vooral te koppelen aan het feit dat 'de voetganger' en 'de wandelaar' als de enige 'typen voetgangers' worden benoemd die zich te voet voortbewegen. In werkelijkheid zijn er tal van verschillende voetgangers, te denken aan: ouderen met rollator, hardlopers, spelende kinderen, volwassenen et cetera. Allen hebben andere wandelmotieven, waardoor verschillende behoeftes en eisen ontstaan.

Om deze reden is de 'Taxonomie van stedelijke loop- en wandelroutes'¹ ontwikkeld door Martine de Vaan (2019). De taxonomie bestaat uit een indeling van categorieën voetgangers (incl. wandelmotieven), startlocaties en specifieke ontwerpeisen. Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit handboek bouwt voort op de taxonomie.

1.1 Aanleiding

Voor een aantal kwetsbare doelgroepen is de verplaatsing van A naar B alleen mogelijk als voetganger, zoals ouderen die slecht ter been zijn en mindervaliden (in een rolstoel). De wandelmotieven en de bijbehorende effecten zijn voor onder andere deze voetgangers grotendeels onbekend, laat staan dat stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers aan de behoeften en eisen van deze doelgroepen kunnen voldoen.

De openbare ruimte voor de voetganger is niet alleen van belang voor de kwetsbare doelgroepen, maar ook voor de 'gewone' voetganger. Van de hoofdverplaatsingen wordt 18,5% te voet afgelegd² en het aandeel van het voor- en natransport is naar schatting nog veel groter. Wanneer stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers actief rekening houden met de wandelmotieven van de verschillende typen voetgangers en de bijbehorende behoeften en eisen van het wandelnetwerk en de openbare ruimte, zal het wandelklimaat voor elke voetganger verbeteren.

In de huidige situatie gebeurt dit onvoldoende en dat is een gemiste kans voor de maatschappij en ieder individu. Investeren in de voetganger brengt namelijk meerdere baten met zich mee. Om deze baten optimaal in te zetten is een andere manier van denken nodig in (Nederlandse) steden en dorpen. De voetganger moet (vaker) het uitgangspunt zijn voor stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers. Bewustwording en het beschikbaar stellen van handvatten kunnen ervoor zorgen dat er een andere denkwijze ontstaat, waardoor de voetganger centraal komt te staan in het proces van stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers.

De CROW-publicatie 'Handreiking duurzame gebiedsontwikkeling' geeft al eerste handvatten, mede dankzij het STOMP-principe: Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, MAAS en dan pas het individuele personenvervoer. Steeds meer gemeente omarmen dit principe waarbij eerst vanuit de voetganger wordt ontworpen. De stap is nodig bij de verdichtingsopgave van Nederland, bij deze ontwikkelingen is mobiliteit(stransitie) van groot belang. Dat vraagt om aandacht voor de kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte waar de voetganger zich prettig voelt.

1.2 Doel

Het doel van dit handboek is inzicht te bieden in de modaliteit voetganger en een handreiking voor ontwerpprincipes aanbieden. Met als resultaat het verbeteren van huidige loop- en wandelroutes, naar kwalitatief hoogwaardige loop- en wandelroutes voor iedere individuele voetganger.

Door middel van kwantitatief en kwalitatief onderzoek worden handvatten ontwikkeld, waardoor stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers actief rekening kunnen houden met de wandelmotieven van de voetganger en de bijbehorende effecten op het wandelnetwerk en de openbare ruimte. Het bijkomende en voordelige effect hiervan is dat de baten van én voor de voetganger optimaal worden benut. De baten van de voetganger uiten zich vooral in de verbetering van:

- de bereikbaarheid voor ieder individu;
- de gezondheid van het individu;
- de maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie;
- de sociale gelijkheid op straat;
- de economische vitaliteit;
- de (sociale/indirecte) veiligheid op straat;
- omgevingsaspecten, zoals meer ruimte voor groen en minder uitlaatgassen, door minder bewegingen met gemotoriseerd verkeer.³

1.3 Dankwoord

Tijdens het opstellen van dit handboek zijn velen experts betrokken geweest, waarvan drie personen met een extra belangrijke betekenis.

Als eerste Martine de Vaan, werkzaam bij het Rijksvastgoedbedrijf en trekker van de City Deal Ruimte voor Lopen. Zij heeft de 'Taxonomie van stedelijke loop- en wandelroutes' ontwikkeld, wat de aanleiding is geweest van dit onderzoek. Daarnaast heeft Martine een actieve bijdrage geleverd door kennisdeling.

Verder heeft Houkje Hibma namens de gemeente Amersfoort inhoudelijk input ingebracht en geholpen om concrete casussen uit te werken. En tot slot heeft Marieke van Brussel meegewerkt door het aanleveren van diverse casussen en het delen van kennis.

1.4 Leeswijzer

Het tweede hoofdstuk van dit handboek geeft inzicht in de voetganger en over het ontstaan van de structuur van het stedelijke loop- en wandelnetwerk. Dit is een hoofdstuk met achtergrond informatie.

Hoofdstuk 3 beschrijft de samenhang tussen netwerken en zones in het stedelijke loop- en wandelnetwerk. Op basis van de beschreven stappen in dit hoofdstuk kan iedereen zelfstandig een netwerk opstellen ten behoeve van de voetganger.

In hoofdstuk 4 wordt elk netwerk en elke zone uit het stedelijke loop- en wandelnetwerk toegelicht. Voor elk netwerk of zone worden de ontwerpprincipes gegeven en welke aspecten daarbij van belang zijn.

2.3 Onderdeel 2: omgevingskenmerken

Om te kunnen toetsen welke typen voetgangers dezelfde behoeften en eisen hebben, is gewerkt met omgevingskenmerken die uit het achterliggende onderzoek voortkomen (zie bijlage 2). In totaal zijn dit 26 omgevingskenmerken die direct of indirect invloed hebben op de behoeften en eisen van de voetgangers.

Het stappenplan: de samenhang tussen de netwerken en zones

In hoofdstuk 3 is per stedelijke loop- en wandelnetwerk en -zone weergegeven aan welke omgevingskenmerken deze moet voldoen en is toegelicht wat het basisprincipe van het netwerk of zone is. Om te komen tot een stedelijk loop- en wandelnetwerk is het van belang om de samenhang tussen de netwerken en zones goed in kaart te brengen. De samenhang wordt in dit hoofdstuk toegelicht.

3.1 Basisgedachten

In de basis bestrijken de drie stedelijke loop- en wandelnetwerken de gehele stad of dorp, waardoor iedere individuele voetganger prettig kan lopen en wandelen van A naar B of van A naar A. De routes worden vervolgens aangevuld door de stedelijke loop- en wandelzones en vormen gezamenlijk het netwerk. De samenhang kan goed worden geïmplementeerd aan de hand van 5 stappen.

Zones

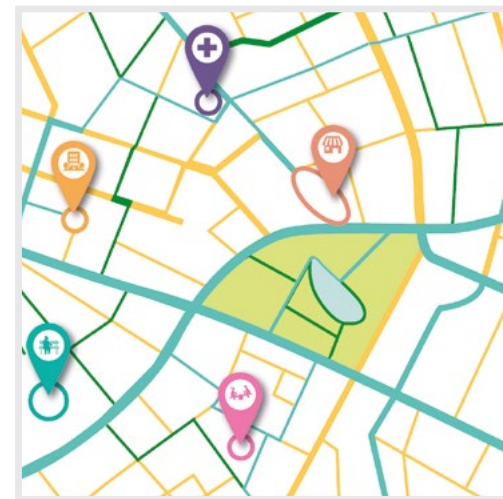
+

Routes

=

Netwerk

4.4 Rustzone

In het stedelijk loop- en wandelnetwerk is de rustzone wenselijk op locaties die worden gekenmerkt door de aanwezigheid van groen en water in de omgeving en de afwezigheid van harde en onnatuurlijke geluiden.

De definitie van de rustzone is voor ieder individu anders, waardoor deze zone op verschillende wijzen ingericht kan worden. Het is daarom belangrijk om diverse soorten rustzones in een stad of dorp te ontwikkelen, zodat ieder individu zelf kan beoordelen waar de meeste rust behaald kan worden.

Bij rustzones kan gedacht worden aan parken en groenvoorzieningen waar ruimte is voor een picknick of om rustig een boek te lezen. Voor anderen is een rustzone een rustig steegje in de stad, of het dorp waar geen andere mensen te vinden zijn. Het plaatsen van een bankje kan in sommige scenario's al voldoende zijn om een rustzone te creëren, afhankelijk van het individu.

FACTS

20 min.

Na 20 min. wandelen zijn de **hersenen veel actiever en kan je makkelijker nadenken**²⁹. Neem tijdens het werk rust door een rondje te wandelen bijvoorbeeld.

Ontwikkel stilteplaatsen in de stad of het dorp.

Sommige mensen zoeken volledige stilte in de stad of het dorp. Stilte is de beste geluidskeuze wanneer iemand zich wil focussen³⁰.

Stimuleer 'mindwandering'. Tijdens deze wandeling laat de voetganger zijn gedachten even helemaal los. Daardoor zijn we in staat herinneringen, gedachten en gevoelens in een nieuwe context te plaatsen³¹.

Wandel in de natuur. Het ontdekken van de natuur kan het stressniveau met 28% verlagen³².

1

Makkelijke, snelle en toegankelijke stedelijke loop- en wandelnetwerk

Basisnetwerk

Betekenis en achtergrond

Het makkelijke, snelle en toegankelijke stedelijke loop- en wandelnetwerk kenmerkt zich door de beschikbaarheid voor iedereen en de fijnmazigheid in het netwerk. Hierdoor is het mogelijk om vanaf elke locatie te gaan lopen voor iedereen, al wordt niet altijd voldaan aan de hoogste kwaliteitseisen. Dit basisnetwerk is aanwezig in veel doorsnee woonstraten.

2

Hoogwaardige stedelijke loop- en wandelnetwerk

Plusnetwerk

Betekenis en achtergrond

Het hoogwaardige stedelijke loop- en wandelnetwerk wordt in de praktijk regelmatig vermeld als het 'plusnetwerk'. Op de routes in dit netwerk wordt gestreeft naar nog een hogere kwaliteit van de openbare ruimte, in het bijzonder voor kwetsbare doelgroepen. De stelregel is: maak je het beter voor kwetsbare doelgroepen, dan maak je het beter voor iedereen.

3

Groene stedelijke loop- en wandelnetwerk

Groennetwerk

Betekenis en achtergrond

Het groene stedelijke loop- en wandelnetwerk kenmerkt zich door de prettige beleving van groen en water in de omgeving. Groen en water overheersen (voor het gevoel) alle overige omgevingskenmerken, zoals bebouwing. Veel steden beschikken over diverse parken, maar groene verbindingen daartussen ontbreken vaak. Het groennetwerk is een aaneengesloten netwerk.

De ontwikkeling van het stedelijke loop- en wandelnetwerk

Lopen, we doen het allemaal. De één loopt naar school, de ander rent naar de trein en verderop in het park laat iemand de hond uit. We zijn zelfs in staat om meerdere van deze taken tegelijkertijd uit voeren. Het verbeteren van onze huidige stedelijke loop- en wandelroutes (als we al over routes kunnen spreken) is dan ook van groot belang voor ieder individu.

Speciaal voor stedenbouwkundigen, verkeerskundig ontwerpers en beleidsmakers is dit handboek uitgebracht. Met de 'structuur van het stedelijke loop- en wandelnetwerk' wordt duidelijk welk typen stedelijke loop- en wandelnetwerken en -zones in de stad of het dorp aanwezig moeten zijn. Welke behoeften en eisen de verschillende typen voetgangers hebben en welke effecten dat heeft op het stedelijke loop- en wandelnetwerk en de openbare ruimte.

Dit handboek is bedoeld om het stedelijke loop- en wandelnetwerk van Nederland te verbeteren voor iedere individuele voetganger. Dennis van Sluijs zet met dit handboek zijn kennis vanuit zijn onderzoek om in handvatten voor professionals.

